

## Розвиток творчої уяви у дітей дошкільного віку як педагогічна проблема

**Анотація.** У статті досліджено феномен творчої уяви та її роль у розвитку дітей дошкільного віку. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття художньої та творчої уяви, представлені в роботах провідних психологів і педагогів. Розглянуто основні види та характеристики уяви, її функції та закономірності розвитку в дошкільному віці. Висвітлено прийоми та механізми формування творчої уяви. Особливу увагу приділено віковим особливостям розвитку у дітей від трьох до семи років. Обґрунтовано значення художньо-творчої уяви для пізнавального та емоційного розвитку дошкільників. Підкреслено забезпечення цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток творчої активності дітей дошкільного віку через залучення їх до різних видів творчої діяльності.

**Ключові слова:** фантастичний прогрес, естетичне уявлення, здобувачі дошкільної освіти, художня уява, художньо-творча уява, професійна діяльність, людські думки, фантазія, емоції.

**Annotation.** The article examines the phenomenon of creative imagination and its role in the development of preschool children. The scientific approaches to defining the concept of artistic and creative imagination, presented in the works of leading psychologists and teachers, are analyzed. The main types and characteristics of imagination, its functions and patterns of development in preschool age are considered. Techniques and mechanisms of formation of creative imagination are highlighted. Special attention is paid to the age-specific features of development in children from three to seven years old. The importance of artistic and creative imagination for the cognitive and emotional development of preschoolers is substantiated. Ensuring purposeful pedagogical influence on the development of creative activity of preschool children through their involvement in various types of creative activity is emphasized.

**Keywords:** fantastic progress, aesthetic representation, preschoolers, artistic imagination, artistically creative imagination, professional activity, human thoughts, fantasy, emotions.

Велику роль у житті здобувачів дошкільної освіти відіграє творча уява, яка в цьому дошкільному віці дуже інтенсивна та жвава. Як наголошує науковець О. Д'яченко, творча особистість є одним із найважливіших педагогічних завдань на сучасному етапі. Процес розвитку творчої особистості слід починати з дошкільного віку, оскільки здатність до художньої творчості є специфічною рисою особистості і дає змогу не лише використовувати дійсність, а й змінювати її. У дошкільному віці цю проблему можна вирішити, розвиваючи у здобувачів творчу уяву [3, с. 56].

Процес уяви є предметом численних психолого-педагогічних досліджень у вітчизняній і зарубіжній науці. Вчені досліджували психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви дітей та визначали, як різні види здобуватської діяльності впливають на розвиток творчого потенціалу здобувача. Творча уява – це досить складний психічний процес.

Творча уява – це самостійне створення нових образів, яке включається в процес творчої діяльності, тобто діяльність, яка зрештою виробляє унікальні та цінні продукти. Така уява присутня в кожній діяльності та поведінці здобувача.

За визначенням Л. Виготського, уява – це розумовий процес, що включає в себе створення художніх уявлень внаслідок перероблення отриманих результатів [6, с. 45].

Науковець Г. Сорокін у своїх працях визначив такі види художніх уявлень:

- розважальні за описом, розповіддю, зображенням, схемою, символами;
- творча уява – створення абсолютно нових, оригінальних образів, яких раніше взагалі не було;
- мрія – це особлива форма уявлень, що поєднує уявлення про високу якість життя

в майбутньому [13, с. 58].

Психологи А. Брушлінський, А. Люблінська, В. Мухіна та А. Петровський виокремили такі характеристики художньої увяленості:

- пасивна уява – задовольняє велику кількість індивідуальних потреб, часто навіть несвідомих, що задовольняються в її образах. При цьому уява замінює діяльність, тому людина відмовляється від будь-якої діяльності;

- активна уява – спрямована на самовирішення творчих проблем. Вона стимулює і керує кожне завдання, яке призначається зусиллям людської волі і підлягає вільному контролю [1; 7; 8; 10].

О. Соловйова виокремила такі види уяви:

1. Репродуктивна уява – конструювання в людини ґрунтується на створенні образів предметів, явищ, що існують у дійсності, або відтворенні зорового чи мисленневого образу на основі опису (з певним ступенем точності), в схемах, в малюнках, різних видів умовних образів, знаків; створення зображень повної відповідності опису уяви.

2. Творча уява – заснована на самостійному створенні образів неіснуючих предметів або відтворенні оригінальної модифікації вже існуючого предмета чи явища; це нестандартний образ раніше описаного, прочитаного чи сприйнятого [12, с. 93].

На думку А. Люблінської, творча уява – це здатність людини створювати щось нове в образах шляхом переробки психотерапевтичних компонентів, набутих у минулому [7, с. 79].

Р. Терентьев зазначив, що творча уява самостійно створює образи, речову здатність, ознаки, які не мають аналогів у всесвіті. При цьому вони відрізняються за ознакою новизни:

- ознака новизни суб'єктивності – це коли образи та дії, ідеї є оригінальними і не повторюють нічого з того, що існує в досвіді іншої людини;

- ознака новизни об'єктивності – коли повторюють те, що вже створено [14, с. 47].

Формування механізму художньо-творчої уяви, яка полягає в самостійному створенні образів неіснуючих в наш період часу предметів або у відтворенні оригінального варіанту вже існуючого предмета чи явища, нестандартний образів, описано раніше.

Художньо-творча уява полягає в пошуках, художній діяльності, створює нові образи.

В. Мухін зазначає, що існують певні закономірності перетворення матеріалу в будь-яку форму уяви. Для творчої уяви характерні такі процеси і прийоми [8, с. 57]:

- прийом типізації (спеціального узагальнення) – спрямований на створення складного, цілісного образу, який підлягає узагальненню. Наприклад, професійні фотографії вихователя, творця, медика та інші види діяльності;

- прийом техніки комбінування – передбачає відбір і поєднання певного людського досвіду;

- прийом акцентів – підкреслення певних властивостей об'єкта і подальшого їх перебільшення або применшення. Процес класичного прикладу – це карикатура, зображення в карикатурі;

- прийом методів реконструкції – передбачає визначення загальної структури зображення з точки зору частин, ознак або властивостей;

- прийом техніки аглютинації, це «склеювання» різних частин предмету, які зазвичай не з'єднані між собою;

- прийом методу засвоєння – дозволяє розробити діаграми та представити конкретні процедури (моделювання, діаграми та інше);

- прийом методів техніки розчленування заснований на тому, що при поділі одних об'єктів отримують нові об'єкти;

- прийом методів заміни – заміна одних елементів іншими;

- прийом методу техніки аналогії – передбачає створення чогось нового за аналогією до вже відомого.

Як зазнає Є. Яковлева, художня-творча уява полягає у визначенні результатів дій, спрямованих на виявлення створених нових образів і ситуацій. Художня-творча уява потрібна кожній людині, але найбільше вона проявляється у мистецтвознавців, художників, письменників, живописців, креативних людей та у представників інших видів творчої діяльності [15, с. 22].

Художньо-творчий процес уяви досліджували такі науковці, як О. Д'яченко і А. Леонтьєв. В їхній науковій діяльності підтверджується теза про те, що художня-творча уява взаємопов'язана з новизною і невизначеністю ситуації, що сприймається суспільством, вирішенням проблеми, яка пов'язана з необмеженою різноманітністю можливих шляхів [4, с. 27; 29, с. 69].

Науковець Е. Смирнова зазначає, що уява відіграє важливу місію в житті дитини, вона проявляється найчастіше, ніж у дорослої людини, і дитині набагато легше дистанціюватися [11, с. 67].

Науковець А. Петровський зазначає, що художнє уявлення здобувача залежить від низки чинників, серед яких: на вік і психічний розвиток особистості [10, с. 45]:

1. У малечі до трьохрічного віку уявлення інтегрується з іншими психофізіологічними процесами. У трирічному віці формуються словесні форми уяви, вони стають самостійними процесами у здобувачів.

2. У чотирьохрічному та п'ятирічному віці здобувачі дошкільного віку набувають навчальних навичок освітніх планів і створюють в своїй уяві план дій, які необхідно виконати.

3. У шестирічному та семирічному віці в здобувачів-дошкільнят суттєво активізується уява. Відтворені здобувачами-дошкільнятами образи починають виникати в ситуаціях, стаючи змістовними та конкретними.

Науковець О. Д'яченко висвітлив в своїх працях, що естетичний розвиток уявлень у ранньому дитинстві сприятиме не тільки засвоєнню розвивальних та пізнавальних процесів і творчих навичок навчання, а й формуванню особистості здобувача-дошкільника. Чудовим засобом розвитку художньо-творчої уяви є образотворча діяльність та художня праця [3, с. 59].

Як стверджує Г. Кирилова, естетична уява у здобувачів-дошкільників з самого початку розвитку виконує дві основні функції, перша – пізнавальна, друга – афективна. Використовуючи свою естетичну уяву, здобувачі дошкільного віку творчо опановують закономірності й значення людських дій, вибудовують цілісні образи події чи явищ. Афективні функції спрямовані на захист самоутвердження власного «Я». Цей захист відбувається двома шляхами:

– перший – це можливість, яка багаторазово відтворює травматичні ситуації чи впливи, здобувач дошкільної освіти віддаляється від них і починає сприймати ці ситуації ззовні;

- другий – здобувач дошкільної освіти створює естетичні уявлення, може самостверджуватись і почуватися мудрим і сміливим. Для здобувачів дошкільної освіти важливу роль відіграють емоції [5, с. 46].

З точки зору психологічних досліджень у здобувачів старшого дошкільного віку, порівняно з молодшим дошкільним розвитком, створюється новий вид діяльності – творча, в якій виникає можливість рухатись від думок до ситуацій, а не від досягнення думки в інші ситуації [2; 6; 7].

Як зазначають психологи, у здобувача старшого дошкільного віку відбувається фантастичний прогрес у процесі художньої уяви, який дозволяє їм перетворювати, втілювати креативні персонажі. У здобувачів-дошкільників з легкістю створюються естетичні уявлення, характеристики та властивості яких дозволяють діяти в типових ситуаціях. У створенні таких фантазій бере участь розвивальна функція уяви. Естетична уява

допомагає здобувачеві дошкільного віку вирішувати емоційні та особистісні проблеми, включаючи уявних персонажів у конкретні життєві ситуації, приписуючи їм людські думки, почуття та дії. Здобувач на прогулянці відтворює поведінку тварин, наслідуючи досвід соціальних стосунків.

Аналізуючи поняття художньо-творчої уяви у здобувачів старшого дошкільного віку, Г. Сорокіна стверджує, що естетичну творчу уяву неможливо розвинути самостійно: вона постійно здобувається і розвивається протягом усього життєвого досвіду здобувача дошкільника [46, с. 58].

Як вважає В. Мухіна, художня творча уява допомагає здобувачеві створювати нові образи, абсолютно відмінні від інших [8, с. 60].

О. Дяченко в своїх наукових працях стверджує, що естетична уява найефективніше розвивається в дієвій ситуації, тому важливо залучати здобувачів дошкільників до професійної діяльності, особливо до створення ігор [3, с. 35].

Таким чином, естетична уява — це процес створення новітніх ідей, втілених у деяких оригінальних виробках; новітні елементи, набуті у минулому. Художня творча уява — це насамперед самостійне створення образів, предметів, знаків, які є неповторними. Художня уява розвивається за умов створення відповідного середовища, протягом всього життя особистості.

#### Список використаних джерел:

1. Брушлінський А., Голосовкер Л. Уява і творчість: практичний посібник для вихователя і методистів ЗДО / Київ: Освіта, 2014. С. 145 с.
2. Виготський Л.С. Уява і творчість у дитячому віці: Психологічний нарис. Харків: Просвіта, 1991. С. 45.
3. Д'яченко О.М. Розвиток уяви дошкільнят: Серія «Психологія освіти». Одеса: РАО, 2006. С. 35-59.
4. Д'яченко О.М. Розвиток уяви в дошкільному дитинстві: Серія «Психологія освіти». Одеса: РАО, 2009. С. 27.
5. Кирилова Г.Д. Розвиток уяви в дитинстві: навчальний посібник. Одеса: МП Простір, 2011. С. 46-60.
6. Леонтьєв О.М. Лекції з загальної психології: навчальний посібник для студентів. Харків: Просвіта, 2019. С. 69.
7. Люблінська А.А. Нариси психологічного розвитку. Луцьк: Поділля, 2013. С. 49-90.
8. Мухіна В.С. Дитяча психологія. Київ: Освіта, 2012. С. 57-74.
9. Загальна психологія / під ред. А.В. Карпій. А.: Освіта, 2002. 345 с.
10. Петровський А.В. Уява: Загальна психологія. Київ: Просвіта, 2005. С. 45-69.
11. Смирнов Е.О. Дитяча психологія. Одеса: ВЛАДОС, 2003. С. 67.
12. Соловйова О.М. Психологія розвитку творчості. К.: НОРМА, 2010. С. 93.
13. Сорокін Г.Л. Уява і фантазія в дошкільному віці. *Питання психології*. К.: 2011. № 2. С. 58-59.
14. Терентьєв Р.О. Творча уява і способи його розвитку. *Питання психології*. К.: 2011. № 2. С. 45-51.
15. Яковлева Е.Е. Уява і творчість на заняттях в дитячому саду. *Дошкільне виховання*. К.: 2012. № 3. С. 22-28.